

Holtålen Kommune

Holtålen

- mulighetenes
kommune

**Plan for museer og
kulturminner i Holtålen
kommune 2008-2011**

Innhold

INNLEDNING	3
MÅLSETTING	3
NÅTID - HVA HAR VI	4
ÅLEN BYGDEMUSEUM.....	4
PETRAN MUSEUM.....	6
GRUVER OG SKJERP I HOLTÅLEN.....	7
KILLINGDAL GRUVER	9
KJØLI GRUVER.....	10
MUGGRUVA.....	10
FRA CORNELIA HYTTE TIL EIDET INDUSTRIER	11
LITT MER OM EIDET SMELTEHYTTE	13
HOLTAALLEN HYTTE VED LESET	13
ANDRE VIKTIGE MINNER FRA GRUVETIDEN	14
ANDRE VIKTIGE KULTURMINNER I HOLTÅLEN.....	15
EN KORT HISTORISK OVERSIKT:	16
VIKTIGE GJENSTANDER I HENHOLD TIL LISTEN OVER HISTORISKE BEGIVENHETER.	17
VURDERING AV DE ULIKE OBJEKTER	19
FREMTID - HVA SKAL VI TA VARE PÅ	23
KULTURMINNENES ROLLE I NÆRINGSMESSIG SAMMENHENG	23
VURDERING AV KULTURMINNER I REISELIVSSAMMENHENG	23
MUSEUMSDRIFT - HVA ER KOMMUNENS ANSVAR	24
ORGANISERING AV MUSEUMSDRIFTA	24
VEDTEKTER FOR MUSEUMSVIRKSOMHETEN	26
ØKONOMI	28
SKJØTSEL OG VEDLIKEHOLD	28
INVESTERINGS- OG SKJØTSELSPLAN	29

Innledning

Plan for museer og kulturminner i Holtålen kommune 2008 – 2011 bygger i hovedsak på tidligere plan.

Nytt i den reviderte planen er blant annet et eget kapittel om organisering av museumsvirksomheten i kommunen, samt vedtekter for denne.

Hensikten med planen er å gi en oversikt og beskrivelse av de mange kulturminner vi har, og å komme med forslag til hvordan vi skal ta vare på og formidle denne kulturarven best mulig. Vi har spesielt mange spor etter den til dels store aktivitet det har vært i forbindelse med gruvevirksomheten i kommunen.

I planen inngår en egen plan for skjøtsel og vedlikehold.

Planen ble vedtatt i kommunestyret den 11.09. 2008, sak 42/08.

Målsetting

Hovedmålsettingen for museumsvirksomhet og ivaretagelse av kulturminner i Holtålen kommune er bygget på den grunnoppfatning at kulturminnene og museene er viktige samfunnsinstitusjoner. Museene og kulturminnene skal fungere som samfunnsminner som skal formidle og skape forståelse for vår lokale kulturarv.

For å oppnå dette må vi:

- Organisere museer og andre store kulturminner på den måte som vi mener er den beste for både ivaretagelse og formidling av anlegg og gjenstander.
- Forplikte kommunen til å delta i organisering og finansiering av vedlikehold og drift av museene og utvalgte kulturminner.
- Styrke museenes og kulturminnenes rolle i forhold til kommunens innbyggere, spesielt med tanke på den oppvoksende slekt, samtidig som formidling også skal legges til rette for andre besøkende.
- Utnytte museenes og kulturminnenes rolle i utvikling av næringsbasert virksomhet med tanke på å opprettholde og styrke utviklingen av et livskraftig lokalsamfunn.
- Gjøre lokalsamfunnet oppmerksom på hvilke ressurser og potensiale som ligger i museumsinstitusjonen.

Nåtid - hva har vi

Ålen Bygdemuseum

Ålen Bygdemuseum ligger i Egga, omtrent midt i bygda på sørsiden av Gaula. Terrenget er brattlendt og heller mot nord. Gårdene ligger på ca 450 m.o.h. Navnet Egga kommer av terrengformasjonen på stedet og betyr jordrygg.

Sagaen forteller at midtvinters 1206 kom birkebeinerne med kongssønnen Håkon Håkonssønn over fjellet og fram til Egg i Åll. Her ble de godt mottatt og fikk låne hester til sin videre ferd nedover Gauldalen til Nidaros. Den Egga-gården hvor birkebeinerne kom ned fra fjellet er i dag Ålen Bygdemuseum. På den tiden birkebeinerne kom over fjellet var det sannsynligvis ingen bosetning oppe i Egga, slik at den hjelpen de fikk var nok på en gård nede i selve Ålen.

Til museumsanlegget er også flytta Langlandsstuggu og Engan skole. Museet består i dag av 12 hus og ca. 2.500 gjenstander. En samling gamle bøker og fotografier er også bevart her. Slik sett er Ålen Bygdemuseum et av de største bygdemuseer i Sør-Trøndelag.

Museet består bygningsmessig av tre hoveddeler:

Eggen	Det opprinnelige gårdstunet danner grunnstammen i museet. Bygningene rundt tunet er bygd rundt 1850. Gårdsanlegget består av i alt 9 hus: Hovedbygning, driftsbygning, stabbur, silhus, smie, såmmårstuggu, såmmårfjøs og to løer.
Langlandsstuggu	Hovedbygningen fra gården Langland, beliggende nede ved Gaula, og er fra 1733. Her bodde den kjente klokkemakeren Børre Hansen Langland f. 1732. Ålen kommune kjøpte bygningen og flyttet den til kommunens eiendom Lundmo i 1957. Til Egga ble den flyttet i 1985. På museet finner vi en rekke av hans instrumenter og verktøy, samt en av hans klokker.
Egan skole	Gamle Engan skole fra 1867. Den ble flyttet fra Engan og tømra opp igjen i Egga i 1990. Den er kommunens eldste bevarte skolebygning.

Området

Området var setertrakt for Hov-gårdene og Gjære-gårdene før det ble fast bosetting her. Haftor, den første navngitte personen som med sikkerhet har holdt til i Egga, dukker opp i kildene i 1590. På 1600-tallet hører gården til Elgeseter kloster gods. Før den tid var den krongods.

Samlingene

I tillegg til vanlig husgeråd på en gård (som delvis er fra gården, delvis er samlet fra annet hold) er det fire spesielle samlinger på Ålen Bygdemuseum:

a. Verktøy og redskaper etter klokkemaker Børre Hansen Langland, samt en av hans klokker.

Klokkemakeren var født 29.januar 1732 på gården Langland. Allerede i en alder av 25 år begynte han å lage klokker. Hvordan han lærte seg dette vet ingen, men han kunne ikke ha gått i lære hos noen mester siden det ikke fantes noen i nærheten. Tilgang til materialer og verktøy var svært dårlig, slik at han måtte lage redskapen han brukte selv. Fordi det var

problemer med materiale, laget han de første klokkene i tre, også selve urverket. Disse ble imidlertid ikke særlig holdbare, slik at han etter hvert måtte gå over til metall. Han laget klokker for folk i distriktet, men etter hvert må han ha følt at han kunne for lite. I 1767 dro han til fots til Mora i Sverige for å lære mer. Men da mesteren han gikk i lære hos fant ut at Børre Langland kunne mer enn ham selv, ble han straks sendt hjem igjen. Da han kom hjem fra Sverige bygde han sin fineste klokke. Den inneholder bl.a. et fint klokkespill som kunne spille seks forskjellige salmer. I dag går denne klokka like nøyaktig som for 200 år siden. Urmakere har prøvd å finne ut hvilket metall som er brukt i klokka. Hemmeligheten bak legeringen og herdingen har imidlertid klokkemakeren tatt med seg i graven.

Børre Hansen Langland bygde over 400 klokker i sitt liv. I tillegg laget han flere hundre rokker og oppfant flere andre nyttige bruksgjenstander. I tillegg var han bonde og en foregangsmann på flere områder, bl.a. var han den første som satte poteter i Ålen. Han var også den første bonde som hadde ei vogn, som han selv naturligvis hadde bygd. Han laget også et par fioliner og hadde planer om å bygge eget orgel for Ålen kirke. Dette arbeidet rakk han dessverre ikke å utføre. Børre Hansen Langland døde i 1821. Ved 200-årsdagen for hans fødsel ble det oppført en bauta på Langland-eiendommen.

b. Fotoutstyr og bilder etter Børre Svendsen Lien.

Børre Svendsen Lien var født 4.februar 1859. Hans drøm var å bli kunstmaler, men han skjønnte snart at han ikke hadde ressurser til å kunne reise ut for å lære dette faget. Likevel malte han en del bilder, særlig portretter. Best kjent ble han imidlertid som fotograf. Her var han helt selvlært. Alt utstyret måtte han bygge opp fra grunnen av, og mesteparten av delene laget han selv. Tett ved gården satte han opp en bygning, et lite rom med store glassruter i tak og vegger. Hit kom folk for å la seg forevige. Han dro også rundt til bygdene omkring og tok bilder på bestilling. Hele det fotografiske utstyret som Børre etterlot seg er overtatt av Ålen Bygdemuseum, samt bilder som han malte og fotograferte.

c. Seletøy, kjøredoninger og maskiner for bruk med hest.

Ålen Bygdemuseum har en unik samling av gamle kjøretøyer, redskaper, saler og seletøy for hest. Blant kjøredoningene finner vi bl.a. nesten alle de hestekjøretøyer som ble brukt i forbindelse med gruvedriften i distriktet. Alt fra stasvognen og stassleden som direktøren ved Killingdal gruver brukte, til malmsleder som like gjerne kunne være fra An-Magritts tid. I tillegg finner vi en lang rekke redskaper som ble dratt av hester, som slåmaskiner, selvbindere osv. Vi finner også flere typer herresaler og damesaler, til og med truger til bruk for hester finnes på museet. Mange av kjøretøyene og redskapene er merket med skilt.

d. Engan skole

Engan skole ble bygd i 1867 like ved Engan bru. Den fungerte i lange tider som skole for hele Øverbygda. I 1900 ble det bygd ny skole i Engan. Daværende skolestue ble brukt som andre etasje i den nye skolebygningen. Det er den opprinnelige skolebygningen, altså andre etasje fra nyskolen, som i dag er oppført på museumsområdet. Dette er kommunens eldste skolebygning. Innredningen er imidlertid fra noe forskjellig tidsepoker. De eldste pultene, 4-seterne, er nok svært gamle. Ellers finnes skolebøker, bl.a. klassesett, fra flere tidsaldere, kart, snekkerutstyr osv. som er blitt brukt opp gjennom tidene. Innredningen er samlet fra flere skoler i bygda.

Petran museum

Petran museum ligger i Heksemsgrenda i Haltdalen sentrum. Det er et nedlagt gardsbruk og består av låve, fjøs, stabbur og et våningshus fra 1700-tallet. Husa rommer i alt ca 1200 registrerte gjenstander, det meste har tilhørt garden.

Heksemsgrenda

Gardene er av de eldste i bygda. God jord med både flater og bakker gjorde at folk slo seg ned tidlig her. Det er vanskelig å si nøyaktig hvor gamle gardene er, men Heksem er nevnt i Aslak Bolts jordbok fra ca. 1430, da som ett bruk. Alt i 1520 er det to bruk. Ustgard-Heksem som var den største og Nordgard-Heksem som var et lite bruk enda.

I 1690 er det to brukere på Ustgarden. Det er usikkert om garden er delt enda, men først på 1700-tallet har vi Petra`nn og Eriksa`nn. I 1784 blir Eriks-garden delt og Hansa`nn blir det tredje bruket i Ustgarden. Gjardet ble delt fra Petter-garden i 1832 og vi ender da opp med fire bruk i Ustgard-Heksem.

Nordgard-Heksem var ett bruk fram til 1719 da garden ble delt i Oppstuggu og Arna`nn-Joa`nn. Så i 1787 blir Arne-garden og Jo-garden delt og vi får tre bruk i Nordgard-Heksem.

Husa på alle Heksemsgardene sto i en "kringsill". Vi vet ikke hvor mange hus det var i dette komplekset, men bygningene sto tett inntil hverandre og utgjorde en hel liten landsby. I tillegg til alle de vanlige bygningene hadde grenda ferdastaller. Petter-garden og Jo-garden ble flytta ut av landsbytunet i 1860-åra. Gjardet-garden, som er den yngste, har alltid stått der den står nå. De andre gardene ble flytta etter utskiftinga i 1890.

Petter-garden

Oversikt over brukerne opp gjennom åra.

1701: Erik Olsen

1719: Sønnen Olle Eriksen

1739: Sønnen Erik Olsen gift tre ganger: - Guri Andersdatter Eidet
 - Ingeborg Pedersdatter Moen
 - Beret Hansdatter Moen

1789: Sønnen til Erik og Ingeborg, Peter Eriksen gift to ganger - Kirsti Olsdatter Evenmo
 - Karen Elevsdatter Gåre

1811: Sønnen til Peter og Karen, Erik Petersen gift med Anne Olsdatter Heksem fra Oppstuggu.
Erik døde i 1813, bare 34 år gammel. Enka Anne gifta seg oppatt med Torvald Simonsen Kulbotten fra Ålen. Anne ble enke for andre gang i 1831.

1832: Enka Anne delte garden - Gjardet, dattera Kari Eriksdatter Heksem gift med Ole Andersen Bjørgum fra Stor-Ola garden - Petra`nn, sønnen Peter Eriksen gift med Barbro Simensdatter Kulbotten. halvbror til Peter, Simen Torvaldsen gift med Kirsti Hansdatter Tamslag, drev garden uten skjøte.

1894: Sønnen til Simen og Kirsti, Hans Simensen gift med Ragnhild Olsdatter Nysetvold fikk skjøte på garden av Peter Eriksen for 2200 kr.

1932: Sønnen Sven Torvald overtok garden.

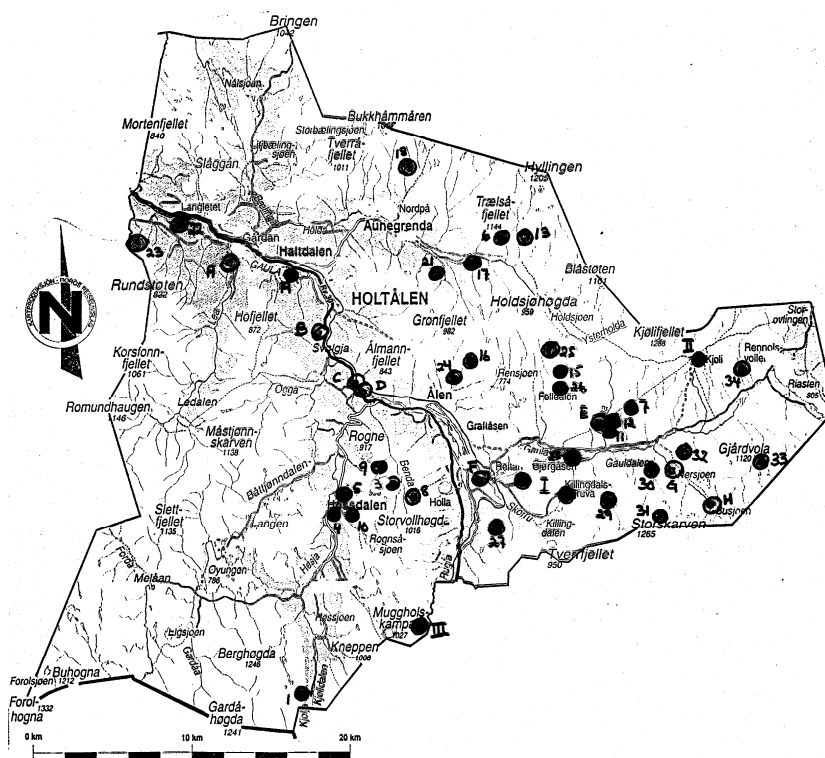
1973: Petter Heksem gir garden som gave til Holtålen kommune.

Gruver og skjerp i Holtålen

Nr	Funnet	Nedlagt	Navn	Andre navn/ forklaring	Henvising
Større gruver					
I	1674	1986	Killingdal gruve		GAA 74
II	1766	1940	Kjøli gruve		GAA 109
III	1774	1914	Muggruva		AJR 179
Mindre gruver og skjerp					
1	1675?	?	Hessjøgruva		AJR 179
2	1690	?	Ås skurf		Ikke kartfestet
3	1720	1914	Fromgruva		GAA 39
4	1750	1918	Hessdalsgruva	Hessdals skjerp, Pålsgruva	GAA 28
5	1765	ca 1850	Rognsågruva	Rognså skjerp	GAA 30
6	1774	1824	Rødhammeren gruve		GAA 50
7	1774	1915	Gauldalsgruva	Guldals skjerp	GAA 104
8	1771?	1909	Storhøgdgruva	Rendals skjerp	GAA 36
9	1774	1908	Rogngruva	Rogne skjerp	GAA 41
10	1850?	1918	Storvollgruva		GAA 31
11	1878?	1918	Svensk-Menna gruve		GAA 93
12	1878?	1889	Røros-Menna gruve		GAA 102
13	ca 1880	ca 1890	Skjellåfjellets gruve	Skjellå skjerp, Hellands Saragruve	GAA 57
14	1907	?	Vestre Rogngruve		GAA 45
15	?	?	Gamle Folldals gruve		GAA 45
16	?	1917	Kårslått gruve		GAA 46
17	1855?	1905	Hultrå gruve		GAA 49
18	1855?	1906	Bukkhåmmår- gruva		GAA 58
19	?	?	Løvås skjerp		GAA 58
20	?	?	Lillevold skjerp		GAA 158 IK
21	?	?	Grønfjellet skjerp		GAA 159
22	1912		Svartåsen skjerp		GAA 159
23	?	?	Sandåskaret skjerp	Sølvgruven	GAA 159
24	1883	?	Litj-Rena skjerp		GAA 158
25	?	?	Hultsjøen gruve	Hultsjøhøgda skjerp?	GAA 58
26	?	?	Folldals jernskjerp		kart
27	1902	1919	Skargruven	Skarets kobberskjerp	AJR 172
28	1913	?	Saksvold skjerp		GAA 157
29	1909/14	?	Skarvbekken skjerp	To av Syosen skjerp	GAA158
30	1906	?	Syosen skjerp	Søosen skjerp	GAA 158
31	?	?	Storskarven skjerp		GAA157
32	?	?	Bønskneppen skjerp		GAA 158
33	?	?	Gaulhåvola skjerp	Gulhåvola skjerp	GAA 157
34	?	?	Lille-Gaula skjerp		kart
35	?	?	Grøtåjern skjerp		GAA 158

36	?	?	Myråen skjerp		GAA 158 Ikke kartfestet
Smeltehytter og andre innretninger hørende til gruvedrift:					
A	1855	1870	Holtaalen smeltehytte	Leset smeltehytte	JHN 96
B	1659	1690	Tamlaget smeltehytte	Falkberget: Cornelia smeltehytte	JHN 94
C	1727	1834	Dragås smeltehytte		AJR 180
D	1834	1887	Eidet smeltehytte		AJR 181
E	1904		Vinkelen	Driftsmotor for taubanen til Kjøli	
F	1923		Gaula kraftstasjon	Bygd av Killingdal gruve. Avløste første kraftstasjon fra 1906	
G			Reguleringsdam Nersjøen	Reguleringsdam for Gaula kraftstasjon	
H			Reguleringsdam Busjøen	Reguleringsdam for Gaula kraftstasjon	
J			Reguleringsdam Rensjøen	Reguleringsdam for Eidet smeltehytte	

Henvisninger (tall henviser til sidenummeret):
GAA: Gruver og skjerp i kistraget Øvre Guldal-Tydal av Gunnar Aasgaard
AJR: Ålen av Anders Jonsen Reitan (bygdebok for Ålen)
JHN: Haltdalen og Haltdalingen av Jens Halstein Nygård (bygdebok for Haltdalen)

Killingdal gruver

Oppdaget 1674 av Jørgen Olsen Jemt, som avsto og overdro gruen til direktør ved Røros Kobberverk, Henning Irgens - som anså gruen som sin private. Irgens drev nordgruen fra 1677.

Røros Kobberverk anså at gruen tilhørte verket, ved at den lå innenfor circumferencen. Ved en dom i Bergamtsretten på Svorkmo 8.juni 1687 ble Irgens fradømt retten til gruen. Kobberverket overtok driften, men kisen var dårlig og smeltingen ved Tamlaget smeltehytte gikk med tap. Kobberverket nedla sin drift i 1692.

Gruen lå nede inntil Peder Engan oppdaget en ny, og meget større gang - søndre grue i 1791. Dette førte til at Røros Kobberverk igjen opptok driften og drev fram til 1808/9.

Etter dette falt gruen i det fri inntil Daniel Flodstrøm (hytteskriver ved Røros Kobberverk som senere fikk sparken fra Kobberverket på grunn av sine private mutinger) mutet gruen i 1822. I 1834 ble gruen igjen tilbudt Røros Kobberverk av Flodstrøm, uten resultat.

I 1837 lyktes Flodstrøm i å få en svenske, Kjelman, interessert i gruen - og Klinkenberg Interessentskab ble dannet. I 1843 ble gruen undersøkt av en bergmann fra Falun som bl.a. sier: "som var betäckt av et mäktigt lager af den finaste gulockra, hvoraf tusindtals tunner gulockra og rödfärg med högst lindrig kostnad kunne tilverkas." Til tross for dette ble det ikke igangsatt drift, og gruen falt igjen i det fri. Flodstrøm har på nytt muting i gruen fra 2.mars 1847.

Hr. direktør Schult fikk på Røros Kobberverks vegne muting på gruen den 14.november 1852. Kobberverket hadde da anmeldt en rekke gamle gruver for å sikre seg mot Flodstrøms inntrengen. Senere eides Killingdal - sammen med Kjøli og flere gruver i Tydalen - av Fahlstrøm på Røros og to brødre C.G. og J.A. Aas i Tydalen. Senere gikk disse sammen med Hoe & Co i Trondheim. Killingdal ble da drevet en tid og kisen antagelig behandlet etter Sindings metode med utluting av kobberet og framstilling av rødfarge av den røstede kisen.

I 1888 kjøpte A. Huitfeldt & Co i Trondheim 2/6 av Kjøli og Killingdal gruver på en auksjon i Ålen. Året etter sikret de seg resten av aksjene i gruen og ble dermed eneeiere. I 1890 begynte firmaet lensing av nord- og sydgruen og fikk dem befart av bergmester Holmsen i juli. Han anbefalte utdriving av noen hundre tonn i midten av gangen i sydgruen, hvor malmlaget var 5-6 meter mektig, for å se om den holdt seg. Killingdal Grubeselskap ble så dannet med H. & F. Backe som hovedaksjonær.

I 1891 ble Killingdal grue tilbudt Røros Kobberverk, som ikke reflekterte over tilbudet. Gruveselskapet drev i noen år med en produksjon av 3 - 5 000 tonn og med nedkjøring av kisen på vinterføre.

I 1893 ble det foretatt en diamantboring og man fikk igjen gruen undersøkt av bergmester P. Holmsen. Fra 14.september 1895 ble gruen bortleid til The Bede Metal & Chemical Co. Ltd.. Disse bygde taubane som sto ferdig 14.november 1896, og fra 1897 var det stordrift ved Killingdal. Bede bygde også kraftstasjon i Gaula i 1906. Videre nye anlegg i 1921 - 1923 med luftkompressor, ny sjakt, nytt sjakttårn med større kissilo, skeidehus med knuserianlegg og ny kraftstasjon.

Engelskmennene trakk seg ut i 1945. Sydvaranger overtok da eierskapet.

Innslaget i Bjørgåsen ble påbegynt i 1947.

Bjørgåsenanlegget er stort sett reist rundt 1950.

Driften ved Killingdal ble nedlagt i 1986.

Kjøli gruver

Malmen på Kjøli gruver ble oppdaget 8. august 1766 av Elling Rønningen, som overdro finnerretten til Røros Kobberverk. Elling hadde med seg drengen sin ved denne anledning. Da Elling dro hjem, reiste drengen til Stugudal hvor han fortalte flere om funnet. En tydaling ved navn Ole Aas fikk med seg noen mann til skjerpet som han meldte til Selbu Kobberverk. Dermed ble det strid om eierrettighetene og Elling ble beskyldt for å ha solgt finnerrettighetene til begge verk. Selbu verk fikk i hvert fall i første rekke mutingsbrev på gruva.

Til å begynne med var det liten drift ved Kjøli. I 1773 anholdt Selbu-verket igjen om mutingsbrev for gruva, som da i mellomtiden var fristilt. Deretter ble det igangsatt drift, som varte uavbrutt i 26 år fram til 1798. I denne tiden ble det tatt ut 13 570 tonn malm. I denne forbindelse med det drevet ned sjakt, bygd stoller og bygninger. Malmen ble kjørt til Selbu og Tydals hytter for smelting.

Etter at driften ble innstilt i 1798 lå forekomsten urørt fram til 1822. Da ble gruven mutet av Daniel Flodstrøm, som på denne tiden mutet flere av de eldre forekomster i Røros-området. Det ble imidlertid ingen drift i Kjøli etter dette. I 1857 ble det igangsatt drift av et konsortium bestående av Hoe & Co i Trondheim, Fahlstrøm på Røros og brødrene C. G. og J. Ad. Aas i Tydal. Denne driften gikk fram til 1868.

I 1888 og 89 kjøpte A. Huitfeldt & Co Kjøli på auksjon i Ålen. I 1895 ble gruven rensert og satt i drift. Kisen ble kjørt til Reitan stasjon på vinterføre. Senere ble gruven leid bort til The Cape Copper Company Ltd. som begynte driften i 1897. Allerede etter et par år måtte dette selskapet gi fra seg driften fordi de ikke greide sine forpliktelser. Huitfeldt drev da igjen gruven en tid. I mars 1903 ble gruven solgt til det britiske selskapet The Kjøli Mines Ltd. og driften ble trappet betydelig opp. Det ble bygget taubane til Reitan og flere nye hus ble oppført. Dette selskapet måtte etter hvert også gi opp og sluttet driften i 1907. Et belgisk firma, Vertraete & Fils leide gruven og startet drift i 1910. Disse fortsatt driften fram til verdenskrigen startet i 1914. I 1915 gikk driften tilbake til Huitfeldt, som fortsatte til 1919. Da var kismarkedet så dårlig at man nedla driften. I tidsperioden 1919 til 1921 ble det drevet sporadisk oppfaringsarbeider, nedfrakting av malm fra lagre og reparasjonsarbeider på taubanen. For øvrig foretok man omfattende undersøkelser for å finne ytterligere malmforekomster. Det skulle ikke bli ytterligere drift før i 30-årene da arbeidsledigheten var så problematisk at Ålen kommune igangsatte nødsarbeid ved gruven. Dette pågikk fram til verdenskrigens begynnelse i 1940.

Muggruva

Fra 1760 var det dårlige tider for Røros Kobberverk. Flere gruver ble nedlagt og arbeiderne måtte enten sies opp eller sysselsettes på annen måte. 350 mann ble sendt ut på malmleting. Det ble satt opp en belønning på mellom 10 og 100 riksdaler for funn som var drivverdige. En av de ivrigste malmløtere var Elling (også kalt Ellend) Rønningen fra Ålen. Han fant malmforekomsten på Kjøli i 1766 og i 1774 anmeldte han for verket et nytt større funn, Muggskurfet - som senere ble til Muggruva. En annen mann, Per Borren, påsto å ha funnet denne malmforekomsten før Elling. Begge ble imidlertid kreditert funnet og fikk som belønning arvelig verksarbeid, en vanlig belønning for funn på den tiden.

Muggruva ligger ca. 2,5 km fra Rugldalen stasjon nord for Røros og ganske rett vest for Ratvolden, Johan Falkbergets hjem. Gruva hører til de såkalte nordgruvene i Røros-distriktet

og godt innefor Røros Kobberverks circumference. Gruva ligger i området nord for Orvsjøen og ikke langt unna andre gruver som Kongens, Arvedals gruve, Fjellsjøgruva, Rødalen gruve og Christianus Sextus. I motsetning til disse andre gruver ligger imidlertid Muggruva i Holtålen kommune.

Muggruva var i drift fra 1770 til 1919. Malmen ved gruva var meget rik og gruva er den tredje største gruva i Røros Kobberverks historie. I perioder var det også den mest lønnsomme av gruvene under verket.

Muggruva fremstår i dag som et av de mest interessante gruveanlegg i Røros-distriktet. Til tross for at den ligger lett tilgjengelig har denne gruva vært utsatt for mindre inngrep eller angrep enn hva som var vanlig for nedlagte gruver. Riktignok ble tømmeret i husene til dels solgt eller flyttet til andre gruver. Men murene etter bygningene, steinveltene og alt annet av stein ved gruva står i dag slik det ble forlatt i 1919, intet er fraktet bort til bruk for anleggelse av veier, jernbane eller flyplasser. Den siste bygningen ved gruva - smia - raste ned sommeren 1995. Denne er nå restaurert og står som et minne over gruve drift i dette området. Rester av en av Norges to siste gjenværende gruvevasshjul kan også beskues der den befinner seg under bakkenivå. Smias eierforhold er overført til Rugldalens venner.

I dag fungerer gruva på Mugg også som et av de mest attraktive mål for hytteeiere, fastboende og turister som vil føle et gruvehistorisk sus og som lett kan nå dette målet til fots eller med ski på beina i løpet av en god halvtime. I tillegg til å studere anlegget med murene, steinsettingene, gruvesjaktene og restene etter det gamle vasshjulet, kan turgåerne også få med seg en fantastisk utsikt både mot nord, øst og syd fra denne opphøyde plett.

Fra Cornelia Hytte til Eidet Industrier

Utviklingen av smeltehytter i Holtålen

Egentlig begynte historien allerede før Kristi fødsel. Så gamle er de eldste jernvinneanlegg vi finner i Holtålen. Men "moderne" malmsmelting begynte ikke før i 1659, 15 år etter dannelsen av Røros Kobberverk. Da anla kammerherre Joachim Irgens Tamlaget smeltehytte - på eget privat initiativ - for å smelte malmen fra egen gruve, Arvedal.

I Johan Falkbergets roman, *Nattens brød*, ble Tamlaget omdøpt til Cornelia (etter Irgens hustru Cornelia de Bickers), *Svølgja* ble til *Gropa*, men *Hovistuten* var fra *Hov* i *Ålen*, og *Kiempelassen* var plassert oppe i dalsiden over *Svølgja*.

Falkberget var ingen historiker, noe han ofte gjorde oppmerksom på. Men at han hadde studert historien både grundig og godt, og så fantaserte over de nakne fakta, kan det ikke være tvil om. Således følger hans roman også i stor grad Tamlaget hyttes historie: Med Irgens som eier, med Irgens kamp med Kobberverkets øvrige partisipanter om eiendomsretten til smeltehytta, og om hvor dårlig det gikk for Irgens økonomisk. Noe arbeiderne fikk kjenne på kroppen, med snyting på vekta, manglende betaling og et blodig slit. Lett var det for Irgens til slutt å gi etter for de øvrige medeiere i Kobberverket, og overføre smeltehytta til felleseiet. Dette skjedde i 1671. Men at Kobberverket overtok driften økte ikke lønnsomheten til smeltehytta. I 1690 ble hytta lagt ned og vasshjulet, belgredskapen og mer til ble kjørt til Røros.

I dag er det ikke mange synlige rester igjen etter Tamlaget og dens to kuppelovner. Graver vi litt i grunnen finner vi imidlertid en ganske stor rest etter køllageret, og fundamenter etter mange hus, men ingen spor etter ei vassrenne. Renna var nok en del av et større damanlegg ute i selve elva.

Da smeltinga ved Tamlaget tok slutt i 1690 ble det ikke umiddelbart ført opp noen ny smeltehytte i Holtålen. Kobberveket var redd for at bøndene skulle frakte malm og køl til

hytta framfor å kjøre settved til gruvene. Først i 1727 førte Kobberverket opp ei ny hytte ved Hyttfossen - Eafossen som vi kaller den i dag. Dragås ble hytta kalt - ikke fordi hytta lå i Dragåsallmenningen, men fordi man hadde fått hugstrettigheter i denne allmenning, og skulle bruke kølet og veden i hytta. At hytta senere ble feilplassert - i Dragås allmenning - på et av Kobberverkets offisielle kart, skyldtes nok at ingeniøren som tegnet kartet neppe hadde vært ute i terrenget.

Dragås hytte ble oppført med 4 ovner og egen garovn for å kunne fullføre smelteprosessen. Plassen var imidlertid trang, da man måtte hugge enkelte av bygningene inn i fjellet. Selve kobberboden fikk på denne måten en vegg av rene fjellet, de øvrige besto av store steinblokker. Likevel ble det i 1784 begått et større kobbertyveri ved smeltehytta.

I 1773 var det et tilløp til storbrann ved Dragås. Brannen ble imidlertid slukket, men de som hadde forårsaket brannen ble holdt ansvarlige og mistet arbeidet ved hytta.

Oppførelsen av Dragås kostet i sin tid 4 000 riksdaler og som den første hytteskriver ble ansatt Henrik Olsen Dybdal. Han ble etterfulgt av Bernt Mølmann Bredahl. Sistnevnte fikk problemer da smelteresultatet fra Røros smeltehytte var bedre enn Bredahls resultater på Dragås. Samme malmen fra Kongens og Mugg var bakgrunnen for sammenligningen. Bredahl ble på bakgrunn av dette nødt til å motta hytteskriver Borchgrevink fra Røros som skulle ta forholdene ved Dragås nærmere i øyesyn. Bredahl døde i 1799 og en annen Borchgrevink fikk jobben. Han het Johannes. Etter han kom svigersønnen, Christian Fredrik Bjørnstrup, og nå gikk alt mye bedre. I 1821 ble det utdelt premier til Anders Klokkervold og Jon Langland for god smelting ved Dragås hytte.

Plassen ved Hyttfossen ble etter hvert for liten og i 1832 ble det bestemt å flytte hytta lenger oppover langs elva til Elifossen. I 1834 sto den nye hytta klar, samtidig som den skiftet navn til Eidet.

Den første hytteskriver ved Eidet var Paul Irgens (en av Irgens slektninger). Han var svært egenrådig og fulgte ikke de ordrer han fikk fra Kobberverkets direksjon, noe som medførte at han ble avsatt som hytteskriver og overført til en ringere post i verkets tjeneste. Dette skjedde i 1840. Etter Irgens kom Carl Emil Aas, som var fra den gamle Aas-familie på Røros. Han opplevde det forsmedelige at hytta brant ned i 1853. Men den ble bygget opp igjen og var på nytt i drift allerede året etter. Ved gjenoppbyggingen anla man høyovner som kunne drives kontinuerlig. Det sies at arbeiderne egentlig ønsket å drive med de gamle krumovner fordi mange av dem var haugianere og derfor ikke likte å arbeide på søndager. Det finnes imidlertid ikke noe sikkert historisk belegg for denne påstanden.

Carl Emil Aas var i lengre tid også Ålens ordfører, og i to perioder var han stortingsmann. I denne tid vikarierte Peder Tønder Monsen som hytteskriver ved Eidet. I 1871 sa Aas opp sin stilling på grunn av sviktende helse og flyttet til Kobbervekets gård, Storneset, i Singsås. Den neste og siste hytteskriver var Knut Møller Hauan.

Hauan fikk oppleve den nye tid. I 1877 kom Rørosbanen, noe som gjorde at frakt av malm, ved og kull ble lettere. I denne perioden kom også de nye smelteteknikker som også ga bidrag til den store revolusjonen i distriktet. Det lønte seg ikke lenger å ha smelteovner der hvor skogen - og dermed veden og kølet - var. Tidens løsen var å rasjonalisere alt til en plass - til smeltehytta på Røros. Eidet var imidlertid en stor industriarbeidsplass, den lå lagelig til i forhold til Rørosbanen og det var en av de største investeringer verket hadde gjort utenfor Bergstaden. Derfor overlevde Eidet hytte ti år etter at Rørosbanen kom

Litt mer om Eidet smeltehytte

Smeltehyttas historie

I 1834 ble altså Eidet hytte tatt i bruk som en ren fortsettelse av driften ved Dragås-hytta. Eidet var i drift fram til 1887, da all smeltevirksomhet i distriktet ble sentralisert til Røros.

Gård og grunn

Eliplassen, Elia eller Eidetplassen, forskjellige navn er å finne på den husmannsplassen som opprinnelig lå på dette stedet. De første plassbrukerne var Johannes Johannessen og Eli Jonsdatter. Johannes var fra Langen på Røros og ble derfor kalt Lang-Johannes. Han fikk arbeid på Dragås-hytten. Ekteparet fikk 9 barn, og av dem overtok Jon både som bruker av plassen og som hyttearbeider. Jon var gift tre ganger og hadde til sammen fem barn. Sønnen Johannes overtok gården i 1820. Johannes ble av Røros Kobberverk tvunget til et makeskifte da Kobberverket ønsket å flytte Dragåshytta opp til Elifossen. Johannes overtok gården Berget, som var den gamle hytteskrivergården.

Prosjektet Eidet smeltehytte

Helt fra 1963 har det blitt arbeidet for å bevare ruinene etter Eidet smeltehytte. Flere komiteer og enkeltmennesker har lagt ned et betydelig arbeid. Riksantikvaren har år om annet bevilget midler som har gjort det mulig å foreta enkle reparasjonsarbeider. I 1992 ble det nedsatt en arbeidsgruppe som skulle utarbeide et forprosjekt gjeldende Eidet smeltehytte. Gruppen la fram et kostnadsoverslag på åtte millioner kroner. Dette skulle bl.a. dekke sikring og gjenoppbygging av ovnsruinen, rekonstruksjon av smeltehytta, rekonstruksjon av vasshjul og hjulhytta, gjenoppbygging av tømmerrenna og skilting. Den delen av prosjektet som nå er gjennomført er sikring, rydding og oppføring av skilter. I forbindelse med utvidelse av Verdensarven Røros og sirkumferensen kan det være aktuelt å se nærmere på dette prospektet på nytt.

Holtaalen hytte ved Leset

Holtaalen hytte var en av de få private smeltehytter i landet. Den ble reist etter et initiativ fra Haltdalen, trolig på grunn av misnøye med betalinga og leveringsvilkårene ved Eidet smeltehytte - som ble eid av Røros Kobberverk.

A/S Holtaalen Hytteselskab ble stiftet i 1855, og aksjeeierne var bønder fra Ålen, Singsås og Haltdalen som hadde eierinteresser i ulike smågruver i distriktet. Drifta startet i 1857 og varte fram til 1870. Økonomien var problematisk og i 1864 ble hytta frembudt til salg til Røros Verk, som imidlertid ikke ville kjøpe. Aksjeselskapet gikk etter dette konkurs og aksjeeierne tapte betydelige summer.

Røros Kobberverk kjøpte en rest med malm her i 1870 da hytta ble nedlagt.

Holtaalen hytte var et svært lite anlegg og de drev med svartkobbersmelting.

A/S Holtålen Hytteselskab hadde drift i følgende gruver:

- Hultrå gruve drev i 1860 (drift igjen senere til 1905).
- Bukkhåmmårgruva 1855-70 drevet av selskapet. 851 m.o.h.
- Storvollgruva i Hessdalen.
- Rogngruva ved Rogne.

Slik området i dag ligger er det et teknisk kulturminne fra 1800-tallet. En kilde for kunnskap om "svartkobbersmelting" i Norge - som var en viktig industri gjennom mer enn 300 år.

Smelteverket på Leset er det eneste smelteverket i området der de fleste enhetene er godt synlige i terrenget. Verksområdet som ligger idyllisk til ved Lea har en utstrekning på ca.60 x 150 meter og består av følgende elementer:

- * Røste-og smelteenheter: (2 smelteovner, vendrøstanlegg)
- * Råstofflager og avfallsdeponering: (Trekol i restene etter et kolhus, område med slagg)
- * Energitilførsel med vasskraft: Rester av trekasse rundt dam, trase for vassrenne med overløp, hjulstue.
- * Veier for adkomst og intern transport
- * Hustuffer: 3-4 tuffer innenfor hytteområdet.

Kulturminnet var helt glemt til bare for noen år tilbake da det ved tilfeldighet ble brakt fram i lyset.

Haltdalen Historielag har opparbeidet en kultursti i området.

Andre viktige minner fra gruvetiden

Det er flere kulturminner knyttet til drift av gruver og smeltehytter enn bare de primære objektene. Vi skal her ta med de som bør være med i planen.

KULTURMINNE	BELIGGENHET	ANMERKNINGER
Storvollen	Ved krysset jernbanen Bjørgåsveien.	Meget spesielt kulturminne. Rester etter taubanestasjonen fra Killingdal, samt det nye lasteapparatet for Bjørgåsen. Det siste i sitt slag på Rørosbanen.
Gaula kraftstasjon	Bygget av Killingdal gruver i 1925	Opprinnelige turbin er fremdeles i bruk. Rørgate i tre.
Taubanesystemer	Kjøli - Reitan, Killingdal - Storvollen, Mugg - Rugldalen	Tre traseer. Den ene (Kjøli - Reitan) har viktige kulturminner som Vinkelen (nevnt spesielt). Dette var også den lengste taubanen i Røros-distriktet.
Vinkelen	Ved Bjørkleppen	Hustuffer og gjenstander etter taubanevinkelen på Kjølibanen.
Steinveien i Gaula	Ved Eggafossen langs Gaula	To veibiter står igjen. Ca. 180 meter og 500 meter lange. Bygd ca 1660 for å brukes på vinters tid når Gaula ble brukt som vintervei, mens fossene var åpne.
Vinterveien ved Gaula	Fra Dragås smeltehytte og nordover.	Bygget 1727. Dekket av slagg og grus. Bygget som en del av den veien som fulgte Gaulaisen. Ble brukt som malmvei.
Eidet bru	Over Gaula ved Eidet	Bygget 1853. Steinhvelvbru med to hvelv og hel overmur. Oppført med natur- og bruddstein i tørrmur. Inngår i vegvesenets verneplan.
Gamle Kongevei med bruer	Gjennom dalen.	Bygd på 1770-tallet. Massen som ble brukt var i stor grad slagg. Omfatter bl.a. Nesvollen bru, steinveien i Gaula og Eidet bru. Vurderes av Statens Vegvesen som særdeles verneverdig.
Rørosbanen med stasjonene Stensli og Reitan	Gjennom dalen	Den gamle jernbanetraseen over Svølgja med Stormuren. Foreslått vernet av Jernbaneverket/NSB (kategori A) fordi det er det siste stedet der smalsportraseen på Rørosbanen finnes uberørt. Begge stasjonene har arkitekturhistorisk verdi.
Bosetting ved Reitan stasjon.	Reitan	Stasjonsby som vokste opp etter jernbanens etablering. Arbeiderboliger i tilknytning til gruvedriften, i første rekke Killingdal.

Bosetting ved Stensli stasjon.	Stensli	Stasjons- og arbeiderby reiste seg mellom Stensli og Eidet smeltehytte. Bebyggelsen har tatt arkitektoniske trekk fra stasjonsbygningen.
Kulturlandskapet i Ålen	Ålen	Landskap med tydelig preg av små teiger og bruk: Bondefamiliene levde av inntekter både fra gården og gruva. Lagt inn under nasjonal registrering for verdifulle kulturlandskap med en 2. prioritet. Vernekriterium: Godt bevart landskap som viser sammenhengen mellom gårdsdrift og annen næring (bergverk).
Seterlandskapet langs veiene inn til Tydal	Strekningen Reitan - Stuggudal	Del av viktig jordbruksvirksomhet som supplement til gruvearbeid.

Andre viktige kulturminner i Holtålen

Holtålen kommune er en av de få kommuner i landet som har utviklet sitt eget kulturminnekart. På kartet finnes nær 400 ulike registreringer. for eksempel er det registrert over 20 jernvinneanlegg i kommunen. Mange av kulturminnene er automatisk fredet, flere andre er virkelig verdt å ta vare på.

Kulturminnekartet er imidlertid modent for en oppdatering. En god del kulturminner er ikke kommet med på den første utgaven, og noen er plassert feil.

Viktige kulturminner som tas med i denne planen er følgende:

(Automatisk fredete kulturminner, unntatt samiske minner, eller kulturminner knyttet direkte til bergverksdrift (se tabellen over) er ikke med i denne tabellen):

KULTURMINNE	BELIGGENHET	ANMERKNINGER
Gammegården	Haltdalen	Meget viktig bygning fra ca 1700. Sammen med stavkirka er den kommunens tusenårssted.
Kvernhus	Moen gård, Haltdalen	Restaurert kvernhus. Viktig bevaring av gammel gårdsvern.
Forhistorisk gårdsanlegg	Heksem på sørvestsida av Gaula	Hva som gjemmer seg under torva på Heksemgårdene er det foreløpig ingen som vet. Arkeologene har foretatt oppmålinger, men vil veldig gjerne tilbake og grave.
Engan skanse	Mellom Rugla og Gaula langs Reitanveien	Bygd i 1678 i forbindelse med krigene mot Sverige. Holdes i hevd av Ålen Historielag.
Jernvinneanlegg	Flere	Det finnes en rekke jernvinneanlegg i kommunen, det eldste på Gåre-setra i Ledalen. De best bevarte anleggene befinner seg på Holden, ved Tverråbakkane på Reitanveien og i Finnsådalen. Anleggene er merket og delvis avdekket.
Øfstlia	I lia ovenfor jernbanen i Haltdalen	Her lå etter sigende Haltdalen stavkirke. En bauta er reist på det antatte kirkestedet i 1928.
Stormuren	Del av gammeljernbanen ovenfor Svølgja	Jernbanemuren ble sprengt av motstandsfolk under siste verdenskrig. Krigsminnesmerket er opparbeidet i samarbeid mellom Forsvaret, Haltdalen Historielag, NSB, medl. av "Lapwing-gruppen" og kommunen.
Ruglråen	Ruglråen følger	Selve råen er en canyon dannet under siste istid.

	elva Rugla fra Nesvolden i sør til Engan i nord.	Nede i selve den bratte dalen lå det i sin tid tre bruk. Fra et av disse brukene dro de første utvandrere fra Ålen til Amerika. Flere minner etter gårdene.
Samiske kulturminner	Spesielt ved Riasten og Forolsjøen	Samiske kulturminner eldre enn 100 år er automatisk fredet. Ved Gaulhåen, Riasten, Busjøen og Forollsjøen finnes spor etter bosetting og offerplasser.

En kort historisk oversikt:

Noen milepæler i vår historie:

- Steinalderen og bronsealderen: Funn etter boplasser og våpen etter fangstfolk. 2 500 – 3 500 år gamle. Funnet både i dalen og i fjellet. Boplassene er lokalisert til begge ender av Hessjøen, ved sørenden av Langen, utløpet av Øyungen og utløpet av Riasten.
- De første bønder: De første bønder kan ha kommet samtidig med jegerfolket. I jernalderen har det vokst opp et bondesamfunn i kommunen. De første gårdene ble gjerne lagt i sydvestvendte skråningene der sola slapp til, jorda var rimelig selvdrenert og brukbart lett å bearbeide, selv med dårlig redskap.
- Jernalderen: Spora etter hvor viktig dette metallet var, at det kan ha betydd mye for bosetting og inntekter for den bosettinga som var.
- Vikingtiden: Ei livskraftig bygd vokser frem med atskillige gårder både i Haltdalen og Ålen.
- Kristningen: De første kirker. Stavkirkene i Haltdalen og Ålen.
- Middelalderen: Bondesamfunnet utvikler seg. Håkon Håkonssøn blir brakt gjennom dalen. Utviklingen av de første fylkene.
- Svartedauen: Delvis avfolkning. Mange gårder ble lagt øde, men likevel slapp bygdene her lett.
- Reformasjonen. Kirkebøker blir brent.
- Statsmakten tar mer og mer over, representert av kongen i København.
- Samer fra 1600-tallet.
- Røros Kobberverk stiftes i 1644. En ny økonomi oppstår.
- Den første smeltehytta i Holtålen bygges i 1659 (Tamlaget).
- Flere mennesker, flere gårder og flere husdyr krever større utmarksressurser.
- Statsmakt og kirkemakt krever stadig mer av befolkningen.
- Stadig større dominans av Røros Kobberverk. Kobberverket beslaglegger Ålbyggenes eiendommer på Røros. Folk flytter til Røros.
- Killingdalmalmen oppdages i 1674.
- Krig og ufred. Armfeldt-tragedien.
- Nye kirker bygges på 1700-tallet.
- Byggingen av Dragås hytte i 1727.
- Ålen med Røros eget tinglag i 1730.
- Haltdalen og Ålen deles i 1735.
- Gruvedriften og dens ringvirkninger får stadig større betydning.
- Skolevesenets utvikling.
- Børre Hansen Langland.
- Utviklingen av nye veier i andre halvdel av 1700-tallet.
- Konflikt mellom bønder og samer.
- Krig og nød.
- Kommunalt sjølstyre.
- Skoleloven av 1827.
- Eidet smeltehytte.
- De første emigranter.
- Jernbanen kommer.
- Kulturlivet blomstrer.

- Ny smelteteknikk og ny samferdsel (Rørosbanen) fører til nedleggelse av smelteverkene rundt Røros.
- Poståpneri.
- Meieri.
- Kirkebygging i 1881.
- Stordrift på Kjøli og Killingdal.
- Arbeiderforeninger.
- Elektrisiteten kommer.
- Krise og krig.
- Nydyrking.
- Bureising med statsstøtte.
- Ålen kommune setter i gang nødsarbeid i Kjøli gruve.
- Kjerringene stelte hjemme.
- Foreningsliv.
- Turisme.
- Okkupasjonsåra.
- Sentralisering og fraflytting.
- Industri og håndverk.
- Skolesentralisering.
- Modernisering og strukturendringer i jordbruket.
- Haltdalen og Ålen blir igjen en kommune.
- Killingdal - den siste gruva i distriktet.
- Villmarkskommune.
- UFO-kommune.
- Nasjonalpark og landskapsvernområder.

Viktige gjenstander i henhold til listen over historiske begivenheter.

Dersom vi plukker ut de viktigste begivenheter i listen over og knytter dem til gjenstander, bygninger og områder etc. kan vi danne oss et bilde av hva vi egentlig bør ta vare på. Dette er et forsøk på en slik liste:

Viktig begivenhet	Gjenstander	Bemerkninger
Steinalder, bronsealder	Boplasser, fangstgroper, gravhauger i forbindelse med boplasser, redskap	Alle boplasser er automatisk fredede og meget aktuelle i denne sammenheng. Redskap fra denne tiden er ikke lenger i vår varetekt
Den første bondekulturen	Gårdsanlegget på Heksem. Gårdshaugen på Jensås. Rester etter eldre bosetting på Bjørgården. Gårdsanlegg Åsbardet. Gårdsanlegg Vårhus.	Noe usikkert om alle disse hører til de første gårder i kommunen. Undersøkelser må foretas. Alle er automatisk fredet.
Jernalderen	Jernvinneanlegg. Det er i alt 36 registrerte jernvinneanlegg på kulturminnekartet. Av disse bør følgende ha spesiell oppmerksomhet: Anleggene i Finnsådalen, Tverråbakkan, Holla og Gåresetra.. I tillegg kommer rester av gårdsanlegg på Åsbardet (usikker), grav fra yngre jernalder ved Gaulhåen og gravfelt fra yngre jernalder på Graftåskjølen	Alle anlegg er automatisk fredet. Gårdsanlegget på Åsbardet må sjekkes nærmere. I tillegg er det funnet gjenstander fra jernalderen flere steder i kommunen. Men gjenstandene er ikke nødvendigvis fra disse stedene.

	(Borgstuen).	
Kristningen	Spor etter de første kirker. Steder, materialer, hele kirker. Spor og materialer etter 1700-tallkirkene. Andre gjenstander.	Av andre gjenstander er de aktuelle plassert i museet i Trondheim. Olavsantemensalets historie bør gås nærmere etter i sømmene.
Vikingetid	Gravhauger i Haltdalen og Ålen. De viktigste: Heksem, Nesgården/Rønningen, Renos/Hof, Lundheim, Langland, Trøan, Moen.	Alle gravhauger er automatisk fredet. Disse bør gås etter for i større grad å fastslå alder.
Middelalder	I første rekke rester etter middelaldergårder: Fageråsen, Gjersvollen, Lidarende, Eggalia, Tamlaget.	Av disse er Lidarende helt sikker. De andre må undersøkes nærmere. Alle er uansett automatisk fredet.
Reformasjonen	Få kulturminner fra denne perioden. Heksemgårdene, med Petran museum kan være en viktig plass i denne sammenheng.	Krever flere undersøkelser.
Samene etablerer seg	Samiske kulturminner: Boplasser ved Busjøen, Riasten, Elgsjøen, Forollsjøen og Forda. Offerplass ved Forollsjøen.	Alle automatisk fredet.
Kobberveket, smeltehytter og gruvedrift	Alt som tidligere er nevnt om disse under kulturminner fra gruvetida, samt andre interessante minner.	Krever egen utredning.
Krig og ufred, Armfeldt-tragedien 1718 – 1719	Skansene på Hovsletta, Engan skanse, Gammelgården, Armfeldtleden.	
Skolevesen	Engesskola i Egga, andre gamle skolehus.	
Børre Hansen Langland 1732 - 1821	Bautaen, verktøy, klokker, rokker etc.	Befinner seg på Ålen Bygdemuseum. (Ikke bautaen som står på Langlandet)
Utvikling av veier	Vinterveiene langs Gaula, Ålmannveien, Kongeveien. Eidet bru, Nesvollbrua. Gammel veitrasé til Aunegrenda.	
Kommunalt sjølstyre	Eldre dokumenter.	
Emigrasjon	De første emigrantene dro fra Ålen og Haltdalen i 1853.	Ruglråen i Ålen og Eggen i Haltdalen.
Rørosbanen Åpnet i 1877	Gammel trasé over Svølgja. Rester etter gamle jernbanebruer. Lasterampe på Stolvollen.	
Nedleggelse av smeltehyttene	Rester etter alle gamle smeltehytter.	
Elektrisiteten kommer	Raudbergfossen, Reitan kraftstasjon	
Post og meieri	Ålen meieri Melkerampene	
Kultur og sosiale tiltak	Gamle badstuer	
Arbeiderbevegelsen	Fagforeningsbøker og protokoller fra Killingdal	
Den første turisme	Turistforening på Nordpå fra 1948.	

Okkupasjon	Stormuren i Svølgja	
Ny industri	Industribygget i Holla	
Kommunesammenslåing Fra 1.1. 1972	Eldre papirer	
Killingdal nedlegges	Killingdal, Bjørgåsen	
Villmarkskommune	Forollhogna nasjonalpark	
UFO	UFO-senteret	
Holtålen kommunes tusenårssted	Gammelgården og stavkirkekopien i Haltdalen (2004)	

Vurdering av de ulike objekter

Navn	Vurdering
Museer	
Petran museum	Helt museum der bygninger og i stor utstrekning også gjenstander hører til gården (eller kunne hørt til gården). Relativt godt vedlikeholdt. Vedlikeholdsplan bør settes opp. Museets problemer er i første rekke knyttet til utnyttelse/publikumsoppslutning/ formidling.
Ålen bygdemuseum	Museet har store uløste oppgaver på vedlikeholdssiden. Spesielt våningshuset er problematisk. Må evt. tas ned, det må settes opp ny mur og det må bygges opp igjen samtidig som syllstokker, gulvåser etc. må repareres eller skiftes ut. Utgiften på dette arbeidet vil ligge i størrelsesorden 1,4 millioner kroner. Samtidig begynner driftsbygningen å bære tydelig merke av sig. Også her vil det etter hvert oppstå behov for større investeringer. De andre bygningene trenger mer jevnlig vedlikehold. Det trengs en konkret plan for utnyttelse av museet og formidling av kulturhistorien. De største ressurser er skolemuseet og Langlandsstuggu.
Større gruver	
Killingdal gruve	Killingdalsanleggene består i dag av gamle Killingdal med fire bygninger og diverse andre minner etter gruvetida. Velta er tildekket av sprengstein og har mistet en del av sin verdi som kulturformidler. Trafohuset er i så dårlig forfatning at det ikke lenger kan restaureres uten at det mister noe av sin kulturhistoriske verdi. Osbrakka vedlikeholdes av stiftelsen Osbrakkas venner. Røde Kors er i gang med istandsetting av stigerkontorbygningen. Da gjenstår utedoen, som også er vel verd å ta vare på. Bjørgåsenanleggene er nå kjøpt av private, som ønsker å etablere et gruvemuseum i de gamle verkstedbygningene. På Storvollen er det nyeste lasteanlegget stort sett intakt og krever foreløpig lite vedlikehold. Restene etter taubanestasjonen synes også å kreve lite vedlikehold. Bua ved sporet bør settes i stand. Området må fredes slik at det ikke blir utsatt for ytterligere opprensning. Gaula kraftstasjon eies av Gauldal Energi. Det må legges restriksjoner på anlegget, slik at ikke synlige gjenstander som rørgata i tre fjernes.

Kjøli gruve	Anlegget består i dag av tydelige murer og andre tiltak etter gruvevirksomhet. Velta er tildekket og har mistet sin kulturhistoriske verdi. Anlegget synes ikke pr. i dag å trenge nevneverdig vedlikehold. Det ligger en utfordring i å lage et bedre formidlingsopplegg for Kjøli.
Muggruva	Smia ble istandsatt for noen år siden og overført til Rugldalen utviklingselskap. Selskapet ble i 2002 lagt ned og smia skal i den anledning overføres til Rugldalens venner, som dermed også må påta seg vedlikeholdet. For øvrig er anlegget av stor verdi, siden det framstår med mye av de gamle murene intakt. Det gamle vasshjulet må settes i stand. Vedlikeholdsproblemer for øvrig finnes ikke pr. i dag, men et formidlingsopplegg savnes også her.
Mindre gruver og skjerp	
Hessjøgruva	Flere av disse mindre gruver og skjerp er velegnet når det gjelder å formidle deler av vår gruehistorie. Det som skiller dem er tydelighet, beliggenhet og tilgjengelighet for øvrig. Av gruver som egner seg spesielt for formidling kan nevnes: Hessjøgruva, Raudhåmmårgruva, Svensk-Menna, Røros-Menna og Kårslått gruver. Hessjøgruva ligger imidlertid for langt fra allfarvei til at denne er å anbefale i forbindelse med formidling. Ingen av disse gruvene behøver noen spesiell bevakning i forhold til vedlikehold fra kommunens side. Noen trenger sikkert å få utført noe sikringsarbeid, men dette ligger under bergmesteren. Utvalgte gruve bør få et formidlingsopplegg.
Ås skurf	
Fromgruva	
Hessdalsgruva	
Rognsågruva	
Rødhammeren gruve	
Gauldalsgruva	
Storhøgdgruva	
Rogngruva	
Storvollgruva	
Svensk-Menna gruve	
Røros-Menna gruve	
Skjellåfjellets gruve	
Vestre Rogngruve	
Gamle Follals gruve	
Kårslått gruve	
Hultrå gruve	
Bukkhåmmår-gruva	
Løvås skjerp	
Lillevold skjerp	
Grønfjellet skjerp	
Svartåsen skjerp	
Sandåskaret skjerp	
Litj-Rena skjerp	
Hultsjøen gruve	
Follals jernskjerp	
Skargruven	
Saksvold skjerp	
Skarvbekken skjerp	
Syosen skjerp	
Storskarven skjerp	
Bønskneppen skjerp	
Gaulhåvola skjerp	
Lille-Gaula skjerp	
Grøtåjern skjerp	
Myråen skjerp	
Smeltehytter og andre innretninger hørende til gruvedrift:	
Holtaalen smeltehytte, Leset	Det mest komplette anlegget av de smeltehyttene vi har rester av. Anlegget var imidlertid ikke i drift i mer enn 15 år, men den

	er unik fordi den ble bygd av private interesser, i første rekke bønder fra Haltdalen og Singsås. Haltdalen Historielag har tatt ansvar for anlegget, og har sammen med Arne Espelund og hans studenter ved NTNU lagt ned et stort arbeid på anlegget. De har etablert en kultursti og satt opp ei smie til bruk for utstillinger etc. Det er for øvrig ikke behov for vedlikehold av anlegget fra kommunens side.
Tamlaget smeltehytte	Et anlegg som dessverre på mange måter er i ferd med å forsvinne. Området har vært bebygd, og rester av gamle bygninger ligger igjen. Området fremstår som rotete og uten formidlingsverdi. Her trengs å gjøre en del enkle grep for å kunne presentere det i formidlingssammenheng.
Dragås smeltehytte	Få rester igjen, men en del vesentlige spor viser godt hvor hytta lå og hvordan den var formet. Her trengs lite vedlikehold, kun noe opprydding og utarbeidelse av formidlingsopplegg.
Eidet smeltehytte	Slik anlegget er i dag er det fullt mulig å formidle mye av den kulturverdi hytta har som en av de største smeltehyttene utenfor Bergstaden, og den som var lengst i drift (bortsett fra smeltehytta i Gata). Det er opparbeidet kultursti i området og det trengs et jevnlig vedlikehold. Det må foretas målinger i forhold til om støttemuren gjør jobben sin.
Vinkelen	Et interessant, men forsømt anlegg. Mye av maskineriet er intakt og står som et tydelig kulturminne over den lengste taubanen i Røros-distriktet. Her bør det foretas opprydding og reises et tak over de viktigste bitene av maskineriet, som også må restaureres og konserveres.
Gaula kraftstasjon	Tatt med under Killingdalsanleggene.
Reguleringsdam Nersjøen	Dammene representerer forskjellige sider ved gruvedrift og smeltevirksomhet. Dammene krever ingen spesielle tiltak i dag bortsett fra at også her hadde det vært på sin plass med et formidlingsopplegg.
Reguleringsdam Busjøen	
Reguleringsdam Rensjøen	
Andre kulturminner knyttet til gruvedrift	
Storvollen	Disse to er tatt med under Killingdalsanleggene.
Gaula kraftstasjon	
Taubanesystemer	Bortsett fra Vinkelen og restene av taubanestasjonene ved Storvollen og Reitan synes det ikke som om det er anlegg igjen her å ta vare på. Vinkelen og Storvollen er nevnt. Anlegget ved Reitan stasjon trenger foreløpig ingen spesiell vedlikeholdsplan, men også her er formidling en utfordring.
Steinveien i Gaula	De gamle veifar er viktige kulturminner fra ulike perioder, knyttet både til gruve/smeltevirksomhet og til andre typer ferdsel. Som en del av infrastrukturen under vår gruehistorie er de vel verdt å ta vare på. I første rekke er det snakk om rydding og merking.
Vinterveien ved Gaula	
Eidet bru	
Gamle Kongevei med bruer	
Rørosbanen med stasjonene Stensli og Reitan	Rørosbanen er en av de aller første jernbanestrekningene i Norge. Fremdeles har den spor etter den gamle smalsporede traseen. Den har spesielle tunneler og skjæringer, den har Stormuren som ble sprengt som en sabotasjehandling under krigen og den har noen av de eldste stasjonsbygninger og andre bygninger knyttet til jernbanen i Norge. I tillegg har den lastesystemene ved Storvollen som er det siste av sitt slag langs banen. Også jernbanebrua over Gaula regnes i dag som et verneverdig objekt. NSB/Jernbaneveket har spesielt ansvar

	også for banen som kulturhistorie og er forberedt på å ta vare på deler av denne. Følgende objekter er tatt med i Verneplan for jernbanens kulturminner: Reitan stasjon, Stensli stasjon, Haltdalen stasjon, nedlagt baneparsell i Drøiliene, Reitan lasteanlegg, Stolvollen lasteanlegg, bru over Gaula ved Reitan og signal- og dresinbuer ved Reitan stasjon. Kommunen kan bidra med formidlingsopplegg.
Bosetting ved Reitan stasjon.	Stasjonsbyene ved Stensli og Reitan er også en del av jernbanehistorien. Samtidig er de knyttet til gruve- og smeltevirksomhet. Deler av dette bør bevares.
Bosetting ved Stensli stasjon.	
Kulturlandskapet i Ålen	Kulturlandskapet i Ålen har gjennom noen hundreår utviklet seg i sammenheng med at bygda var et industrisamfunn. Deler må bevares.
Seterlandskapet langs veiene inn til Tydal	Også seterlandskapet har stor betydning for vår kulturhistorie. Utmarka og utmarksslåttene er i ferd med å gro igjen, gamle slåttbuer ramler ned og råtner opp. En del må bevares for ettertiden.
Andre kulturminner	
Gammelgården	Gammelgården er en av våre eldste bygninger og har i tillegg en spesiell og interessant historie som prestegård, i forbindelse med Armfeldt og som kommunehus for Haltdalen. Hovedbygningen er i relativt god forfatning og er innlemmet i en egen stiftelse sammen med stavkirkekopien. Det må tas stilling til hva som skal gjøres med garasjebygningen.
Kvennhus Moen	Det finnes rester etter flere kvennhus i kommunen. Kvennhuset ved Moen er restaurert av Haltdalen Historielag og fremstår i dag som det fremste minnet etter gårdskvernene.
Forhistorisk gårdsanlegg Heksem	Vi vet foreløpig lite om det forhistoriske gårdsanlegget på Heksem (195/2 og 195/8) i Haltdalen. Anlegget må kartlegges av arkeologer før en endelig vurdering kan skje.
Engan skanse	Skansen holdes i hevd av Ålen Historielag og er ryddet og vedlikeholdt i forbindelse med utespillet "Slaget ved Engan skanse".
Andre skanser	Vi har flere skanser på sletten i Ålen. Flere ligger uten at de blir ryddet eller på annen måte vedlikeholdt. Skansen ved Hov skole er utsatt for stor slitasje. Denne skansen bør bevares ved hjelp av enkle midler.
Jernvinneanlegg	Vi har flere viktige jernvinneanlegg i kommunen. Det eldste kjente ligger på Gåre-setra i Ledalen. Vi har sikkert også anlegg som foreløpig ikke er påvist. En rekke kølgroper ved Sjursvollen tyder på at det må finnes et anlegg her. De viktigste anleggene er for øvrig på Tverråbakkan, Holden og i Finnsådalen. Disse er delvis merket. Disse må inngå i en kommunal skjøtelsesplan.
Ruglråen	Ruglråen er interessant både som et naturfenomen og med sin historie. Private har foreløpig gjort en del med minnene etter tidligere jordbruk.
Samiske kulturminner	Det finnes samiske kulturminner spredt i kommunen. Særlig finner vi disse ved Riasten og innover langs Forda. Dette er automatisk fredete minner som bør ligge under ansvaret til samisk kulturminnevern.
Andre bygg	Det er foretatt SEFRAK-registreringer i kommunen. Disse er noe mangelfulle i seterdalene våre. Ellers gir de god innsikt over hva som finnes av eldre bygninger i kommunen. Bygningene er i første rekke eiernes ansvar. Det kan imidlertid

	utarbeides en liste over hvilke bygninger som bør bevares.
Andre kulturminner	På kulturminnekartet er det registrert bort i mot 400 kulturminner. Dette er en blanding av automatisk fredete kulturminner og minner fra nyere tid. De aller fleste av disse trenger ingen spesiell oppmerksomhet i forhold til vedlikehold. Mange egner seg imidlertid for formidling. Kulturminnekartet må revideres.

Fremtid - hva skal vi ta vare på

I utgangspunktet er det viktig å tenke på å bevare alle viktige kulturminner. Mange av minnene har også et vern gjennom kulturminneloven som freder alt som ligger til før-reformatorisk tid, eller som samiske kulturminner eldre enn 100 år.

Når vi skal planlegge ivaretagelse av kulturminner er det viktig å tenke på hva som er mest representativt for kommunen. Våre kulturminner skal på mange måter speile utviklingen av lokalsamfunnet fram til vår egen tid. Ut fra dette er det viktig å sette opp en del viktige historiske begivenheter i kommunen som kan være en ledetråd i dette arbeidet.

Kulturminnenes rolle i næringsmessig sammenheng

Skal kommunen og lokalsamfunnet ha glede av sine kulturminner, må vi se lenger enn til å tenke ren oppbevaring og konservering. Det er ingen tvil om at vi har en interessant fortid som i første rekke dreier seg rundt malmproduksjon og foredling gjennom flere hundre år. Både eldre tiders jernutvinning og de senere hundreårenes gruvedrift er av interesse for turister og andre tilreisende på jakt etter opplevelser. Vi har på flere områder mer interessante minner etter gruvedrift og smeltevirksomhet enn hva de har på Røros. Av disse minnene er det naturligvis Killingdalsanleggene, Eidet smeltehytte og Muggruva som i seg selv er enestående kulturminner, og derfor også høyt rangert i forhold til en utvidelse av Verdenskulturminnet Røros.

Nettopp denne utvidelsen knytter det seg stor spenning til i forhold til hvordan disse kulturminnene vil fremstå i forhold til et tilreisende publikum. Dersom det brune Verdenskulturminneskiltet blir flyttet til circumferensens ytterpunkt ved Gåre, vil bare dette ha enorm betydning for vår kommune. Dersom man samordner alle objekter med brosjyrer og guideopplegg, vil man ha et helt annet utgangspunkt. Men i denne sammenheng er det nødvendig å se litt på den formidlingen vi ønsker å fremstå med. Selv om vi må forvente at det vil bli tilført atskillige statlige kroner både til istandsetting, vedlikehold og formidling, må vi være klar over at vi også må gjøre en innsats selv.

Vurdering av kulturminner i reiselivssammenheng

Av erfaring vet vi at det er vanskelig å "selge" våre kulturminner. Det er imidlertid to ting som gjør at dette kan endre seg. Stavkirkekopien i Haltdalen vil nok, isolert sett, bli den største reiselivsmagneten i Holtålen historie etter skianlegget. Her har vi en unik mulighet til å utnytte mulighetene som ligger i denne bygningen både i forbindelse med gruppereiser, enkeltbesøk og spesialopplegg. Det siste i form av kirkelige handlinger som dåp, vielser etc. i kombinasjon med servering i Gammelgården/Haltdalsstuggu og overnatting på Nordpå. Den andre muligheten som byr seg er dersom vi får en del av våre anlegg klassifisert under Verdensarven Røros bergstad og circumferensen. Dette vil bety en samordning av objekter,

av merking, markedsføring osv. som vil kunne ha en rimelig stor betydning for å få en del besøk på enkeltobjekter. Disse to faktorer gjør at vi må kunne se noe lysere på fremtidige muligheter til å skaffe oss inntekter som vil kunne gi et dekningsbidrag til utgiftene vi har til disse kulturminnene. Å våge å sette tallstørrelser på mulige inntekter er vanskelig så lenge vi ikke har noen erfaringer.

Museumsdrift - hva er kommunens ansvar

For så vidt er ingen kommuner tvunget til å eie eller drive museer. Vi er ikke pålagt oppgaver på denne sektoren slik som vi er det etter loven på f. eks. bibliotekområdet. Likevel er det kanskje slik at etter manges mening har kommunen et visst ansvar når det gjelder bevaring av kulturminnene. Her - som på andre områder - er ansvaret på mange måter lagdelt slik at kommuner, fylkeskommuner og stat skal ivareta ulike deler av ansvaret, samt at eier av grunn, bygning eller annet objekt naturligvis har et objektivt ansvar. Slik sett kan myndighetene - etter loven - pålegge eier av fredete bygninger å gjennomføre tiltak for å motvirke forfall. Det er likevel staten som etter loven sitter med alle jokere i dette spillet. Det er kongen i statsråd som bestemmer hvem som skal være rette myndighet i ulike sammenheng. Slik sett er det nå tatt opp til drøfting om kommunene i større grad skal overlates ansvar for vurderinger når det gjelder å håndheve loven i forhold til kontroll med at ikke automatisk fredete kulturminner ødelegges, at det fastsettes sikringssoner og at disse overholdes, at kommunen gir tillatelse til inngrep i faste kulturminner, at kommunen styrer grunneieres plikt til å foreta undersøkelser, granskings- og vedlikeholdsplikt legges til kommunene, kontrollere vern av andre kulturminner, gi tillatelse til riving eller flytting av vernede bygninger, gi tillatelse til påbygging eller endring av fredete bygninger, ivareta og kontrollere istandsettelses- og vedlikeholdsplikten, kontrollere og vurdere skader ved brann, gjennomføre de forhold som knytter seg til arealplanlegging og ivareta meldeplikten.

I tillegg til dette sitter i dag Holtålen kommune med et moralsk ansvar for eiendommer og gjenstander som er skjenket kommunen ved museumsstyrene/-utvalgene, for at disse skal tas vare på. I en slik situasjon kan det være problematisk for en kommune å overlate ansvaret til andre - i hvert fall uten å ha et medansvar for anlegg og gjenstander.

Organisering av museumsdrifta

Kommunestyret vedtok i forbindelse med saken om "Nemndstruktur råd og utvalg", sak 36/07 at det skal opprettes ett felles styre for museene i tillegg til arbeids/interesseutvalg for hvert av museene.

Kommunestyret har med disse vedtakene endret organisasjonsstrukturen for museene i kommunen. Hvert museum skal imidlertid fortsatt ha sitt eget styre, nå kalt arbeidsutvalg. Det nye er at det skal velges et styre som har det overordnede ansvaret for begge museene.

Kommunestyret har brukt betegnelsen arbeids/interesseutvalg om det som til nå har vært styret for de enkelte museene. Det er ikke angitt hvor mange som skal sitte i det overordnede museumsstyret, bare at lederne i arbeids/interesseutvalgene skal være med, sammen med sentrale politikere/administratorer.

Ett av de overordna målene for museumsdrifta må være å få til aktivitet og engasjement om museene. Skal vi få til dette, må vi trekke flere personer og organisasjoner inn i arbeidet enn det en har gjort hittil. Både i Ålen og Haltdalen har vi aktive historielag som kan bli nyttige og verdifulle samarbeidspartnere og en ressurs i museumsdrifta. Disse kan om de ønsker det legge flere av sine aktiviteter og arrangement til museet enn de har gjort til nå.

Når det gjelder navn på det nye organet, bør det endres til *museumsråd*. En vil dermed få en liknende organisering som idretten, som har sitt idrettsråd, og musikkorganisasjonene som har sitt musikkråd.

Flere andre kommuner har organisert museumsdrifta på denne måten, blant annet Malvik.

Organisasjonsmodellen for museumsdrifta i kommunen blir dermed slik:

1. Hvert av museene ledes av et arbeidsutvalg på tre medlemmer med to varamedlemmer.
2. Det etableres et museumsråd som består av lederne i arbeidsutvalgene for museene og en representant fra HFO.

Det utarbeides vedtekter for disse organene.

VEDTEKTER FOR MUSEUMSVIRKSOMHETEN I HOLTÅLEN KOMMUNE

1 FORMÅL

Museene skal gjennom aktivt arbeid bevare og formidle den lokale kulturarven i kommunen. Denne omfatter

- bygninger og bygningsskikker
- gjenstander og kunnskaper om deres anvendelsesområde
- seder og skikker
- kunst, håndverk og arbeidsliv
- skrevet kildemateriale innen musikk- og dansetradisjoner
- kommunens offentlige historie, kirke, skole, rettsvesen m.m.
- utvikling av næringslivet

2. GRUNNSTAMMEN FOR MUSEENE

A Ålen bygdemuseum

Ålen Bygdemuseum består av 22 dekar eiendomsgrunn i Egga gnr. 96 bnr. 4 med påstående våningshus, fjøs, smie, sommerstue, stabbur og silhus i tillegg til tilflyttede bygninger som Langlandsstuggu (med verkstedet til klokkemaker Børre H. Langland), kvernhus, Engan skole (fra 1867) og hus fra 1691.

B Petran museum

Petran museum er en testamentarisk gave fra brødrene Petter og Svend Heksem bestående av 1,5 dekar eiendomsgrunn med påstående våningshus, driftsbygning, låve og stabbur.

3. ORGANISERING

Museene eies av Holtålen kommune.

Museene er til daglig administrativt underlagt kulturetaten i kommunen.

Budsjett for museene vedtas i HFO.

A. Arbeidsutvalg

Til å forestå den daglige drift av museene velger kommunen et arbeidsutvalg på tre medlemmer med varamenn for hvert av museene. Kommunen velger samtidig leder for utvalgene. Enhetsleder for kultur har møte- og uttalerett i saker som angår museenes drift.

Arbeidsutvalgene velges for fire år, og funksjonstiden følger kommunevalgperioden.

B. Felles museumsråd

Til å samordne og utvikle museumsarbeidet oppnevnes et felles museumsråd for de to museene. Rådet består av lederne i arbeidsutvalgene for hvert museum og ett medlem av Hovedutvalg for oppvekst. Rådet velges selv sin leder. Enhetsleder for kultur er museumsrådets sekretær uten stemmerett.

4. ARBEIDSUTVALGENES OPPGAVER

Arbeidsutvalgene skal

- bidra til at lokalt kulturhistorisk stoff blir tatt vare på
- bidra til å vare på, katalogisere og ivareta museets gjenstander på en trygg og forsvarlig måte
- skaffe tilveie opplysninger om gjenstander og annet som museene eier eller har i sin varetekt.
- føre en utadrettet virksomhet og formidle kunnskap om museene overfor skole, kulturinstitusjoner, lag, foreninger og andre interesserte
- legge til rette for bruk av museet. Tillatelse til bruk av museet gis av arbeidsutvalget i det enkelte tilfelle, og det forutsettes at minst ett medlem eller en person arbeidsutvalget godkjenner, er til stede
- utferdige kontrakt om bruk av gjenstander ved donasjon
- innenfor vedtatt budsjett sørge for vedlikehold av bygninger og det ytre museumsområdet
- hvert år utarbeide forslag til drifts- og investeringsbudsjett
- hvert år gi melding til Hovedutvalg for oppvekst om museets virksomhet og bruk av økonomiske midler.

Arbeidsutvalgene kan søke faglige råd hos aktuelle (kultur-)institusjoner.

5. MUSEUMSRÅDETS OPPGAVER

Museumsrådet skal

- være kontakt-, koordinerings- og samarbeidsorgan for museene i kommunen.
- drive informasjonsvirksomhet for å gjøre arbeidet bedre kjent og verdsatt utad.
- være rådgivende organ i kulturpolitiske spørsmål, spesielt innen kulturvern og museer.
- stimulere til økt bruk av museer og kulturminner i barnehager og skoler.

6. AVHENDING

Museets bygninger eller gjenstandsmasse kan ikke avhendes, eller på annet vis fjernes fra museene uten kommunestyrets godkjenning.

7. AVVIKLING

Før vedtak om nedleggelse av ett eller begge museene fattes, skal kommunen innhente uttalelse fra Kulturavdelingen i Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Før eventuell avvikling plikter museumseier å tilskrive givere av gjenstander og eiere av deponert materiale med tilbud om å få tilbake gitte/donerte gaver og deponerte gjenstander.

8. VEDTEKTSENDERINGER

Museets vedtekter og endring av disse vedtas i kommunestyret.

Disse vedtekter er vedtatt i Holtålen kommunestyre 11.09 2008 og trer i kraft umiddelbart.

Økonomi

I 2008 bruker Holtålen kommune kr. 72.500 til museumsvirksomhet, og kr. 23 500 til øvrig kulturvern. Dette er midler som i tillegg til vedlikehold også brukes til øvrig drift som energi, forsikringer, drift av alarmanlegg, markedsføring, lønninger etc. Summen er mindre enn den var for noen siden (kronebeløp).

Opp gjennom åra har museene fått tildelt tilskudd fra fylkeskommunen (riksantikvariske midler) til enkeltoppgaver. Til sammen dreier dette seg om summer i titusenkroneklassen, som for eksempel tilskudd til alarmer (ca kr. 60.000).

I de skjøtelsesplaner som er beskrevet nedenfor opererer vi med samme beløp til museumsvirksomheten og anlegg for øvrig som i de seneste årene. I tillegg foreslås det avsatt årlig kr. 25 000 til utvalgte kulturminner og objekter i kulturlandskapet.

Skjøtsel og vedlikehold

Museene har ulike uløste oppgaver. Petrans bygningsmasse er i relativt god stand, noe vedlikehold er likevel nødvendig. Enkelte ønsker en utvidelse av bygningsmassen ved Petran, som for eksempel oppsetting av sommerstue. Skal dette realiseres, må dette skje i samarbeid med Haltdalen Historielag og nærmeste grunneier på baksiden av museet. Uansett er dette tiltak som vil koste penger.

Ålen Bygdemuseum er i en betydelig verre situasjon. For det første er deler av bygningsmassen i dårlig stand. Det er spesielt hovedbygningen som er problemet ved museet. Bygningen råtner opp nedenfra fordi muren har glidd delvis ut og fått enkelte skader. Bygningen må renoveres. Kostnadene til dette ble løselig beregnet til ca 1,4 millioner kr.

Bjergåseneiendommen er nå solgt til private eiere. Disse ønsker å opprette et gruvemuseum i de gamle verkstedbygningene.

Stiftelsen Osbrakkas venner har foretatt restaurerings- og vedlikeholdsarbeid av Osbrakka oppe på Killingdal, og fått laget en flott presentasjon av arbeidet på Killingdal.

Røde Kors holder på med å sette i stand den gamle kontorbrakka oppe på Killingdal. Det er også utført noe vedlikehold på trafostasjonen.

Muggruva er i en litt spesiell situasjon. Den er fra Riksantikvarens side foreslått inntatt i Verdensarven Røros Bergstad og circumferensen. Smia ble for noen år siden restaurert og siden overtatt av Rugldalen Utviklingsselskap. Selskapet er senere lagt ned og forutsetningen har vært at Rugldalens Venner skulle overta smia.

Ved gruva var det et stort og imponerende vasshjul. Dette skulle vært restaurert. Dersom gruva blir med i Verdensarvens kjerneområde, bør det gå an å få tildelt midler til dette arbeidet fra Riksantikvaren.

Anlegget for øvrig trenger neppe vedlikehold i noen grad.

Kjøli gruver anses i dag som en ruin som ikke trenger spesielt vedlikehold.

Eidet smeltehytte ble sikret for noen år siden. Her bør tiltak iverksettes for å måle at sikringsmuren holder ovenne på plass. Det er opparbeidet kultursti i området som vedlikeholdes av kulturkontoret. I forbindelse med utvidelsen av Verdensarven bør en ta fram igjen tidligere prosjektplaner om anleggene ved Eidet.

Haltdalen Historielag har tatt på seg ansvaret for Holtaalen smeltehytte på Leset. Det er opparbeidet kultursti og det er satt opp ei smie. Arne Espelund og studenter fra NTNU har lagt ned et stort arbeid ved hytta, blant annet med formidlingsopplegg.

En del av jernvinneanleggene er merket og har informasjonstavler. Kulturkontoret har overtatt vedlikeholdet av enkelte av disse prosjektene.

Kulturkontoret har i 2008 23 500 kr til vedlikehold, markedsføring etc av kulturminner. Det er ikke stort en får gjort for dette beløpet. Inneværende år vil noe til merking av kirkevegen fra Hessdalen til Ålen. Dessuten vil en starte arbeidet med å pusse opp bautasteinene vi har i kommunen.

Investerings- og skjøtselsplan

Museene og noen av våre kulturminner trenger egne detaljerte investerings- og skjøtselsplaner. Dette er et arbeid man må ta etter hvert. Her følger i tabellform de viktigste oppgaver vi har foran oss:

Objekt	Investeringer	År	Totale kostnader	Komm. andel	Merknader
Stiftelsen Gammelgården - Stavkirka	Avsetning av midler	2008	300 000	300 000	Avsatt i budsj. 2008
Ålen bygdemuseum	Full renovering av våningshuset	2009 – 2010	1,4 mill *	Ca 1 mill.	Det søkes om eksterne midler til dekning av resterende utgifter.
Objekt	Skjøtselsplan		Ant. årlige kostnader	Komm. andel	Merknader
Ålen bygdemuseum	Normalt vedlikehold av bygninger og uteområde.	Årlig	50 000	50 000	Vil i stor grad også dekke andre driftsutgifter som el. etc.
Petran museum	Vedlikehold som i dag.	Årlig	25 000	25 000	Summen tilsvarer kun dagens utgifter til museet.
Utvalgte kulturminner og -områder	Sikres, ryddes og merkes.	Årlig	25.000	25.000	Arbeidet med registrering av denne type anlegg er igangsatt
Bautasteiner	Oppussing	2008	15 000 kr	15 000 kr	Gjelder i første omgang bautasteiner i nærheten av riksvegen.
Nesvoll-brua	Opprusting	2008			Utføres og bekostes av Statens Vegvesen
Kirkevegen Hessdalen - Ålen	Rydding og merking	2008			Samarbeid med skole og historielag
Kløvjevegen Almås - Drøyliene	Rydding og merking	2009			
Stiftelsen Gammelgården - Stavkirka	Årlig avsetning til stiftelsen	2009 -			
Navn i utmarka	Presentasjon av materiale				Legges ut på kommunens hjemmeside. Opptrykk av noen papirutgaver.
Vasshjulet på Muggruva	Sikring			Eksterne midler	I samarbeid med Enhet reg utv. ST og Riksantikvaren
Dragås hytte	Formidling	2008			
Muggruva	Formidling	2009			
Lapwing-samling	Etablering	2008 - 2009			Bygger på materiale gitt av Reidar Kvaal. Samarbeid med Sverresborg.
Kulturminnekartet	Revisjon	2008 - 2010			
Armfeldtsamling	Videreutvikling	2009			Samarb. med Naboer AB

* Økonomiske beregninger foretatt av Rørosmuseet våren 2007.